

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Kandidatexamensarbete, 15 hp

ÅRSTIDERNA I TORS PARK

Matilda Kindberg

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, Sveriges Lantbruksuniversitet
(SLU) Alnarp
Landskapsarkitektprogrammet
2013-05-28

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Alla illustrationer och bilder är författarens egna.

Författare: Matilda Kindberg

Titel: Årstiderna i Tors Park

Nyckelord: växtodynamik, komposition, vegetationsdesign, årstider, form

Handledare: Eva-Lou Gustafsson, SLU, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Anders Larsson, SLU, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2013

Titel på annat språk: The seasons of Tors Park

Program eller utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet

Framsidan: Den marktäckande nävan *Geranium himalayense*.

SAMMANDRAG

Med utgångspunkt från ett befintligt gestaltningsförslag och en tillhörande växtlista har jag i det här arbetet undersökt de aspekter som kan beaktas för en plantering med estetiska värden under hela året. Syftet med arbetet är att lyfta betydelsen för landskapsarkitekter men även andra läsare att lära känna sitt växtmaterial för att kunna göra dynamiska växtkompositioner.

Detta kandidatexamensarbete är uppdelat i tre delar. Den första delen av arbetet består av en litteraturstudie där läsaren får insyn i aspekterna form, färg och komposition. Studien visade på att växtdynamik är mest intressant att ta hänsyn till då en komposition med estetiska värden under hela året eftersträvas. Med planering och förståelse för växterna kan växtsäsongen förlängas och de estetiska värdena i offentliga rum och privata trädgårdar förhöjas. Utifrån litteraturstudien och resultatet komponerades ett nytt växtförslag för det tidigare gestaltningsförslaget. Den avslutande delen av arbetet består av diskussioner och reflektioner kring resultatet och kring de metoder som tillämpades.

ABSTRACT

In this bachelor's thesis I have examined which aspects to take into account when designing a plant proposal with seasonal interest. The aim of the study is to enlighten landscape architects, and other readers as well, to get to know their material in the making of dynamic plant combinations.

This paper consists of three parts. The first part consists of a study of literature which will give the reader an introduction to the aspects of form, colour and plant combinations. The study showed that the dynamic of plants is the most interesting aspect to take into account when aesthetical values during the year are sought. With planning and a deeper understanding of plants the flowering season could be extended and the aesthetical values of private and public gardens could be enhanced. Based on the results of the study I composed a new plant proposal for an existing design. The last part of the study consists of discussions and reflections on the result and the methods that were applied.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANDRAG

ABSTRACT

FÖRORD

INLEDNING	6
BAKGRUND	6
MÅL OCH SYFTE	6
MATERIAL OCH METOD	6
<i>Avgränsningar</i>	6
BEGREPPSFÖRKLARINGAR	7
ÅRET OM	7
RÄTT VÄXT PÅ RÄTT PLATS	7
FORM	8
<i>Struktur och växtsätt</i>	9
<i>Blad</i>	9
<i>Blombuvuden och fröställningar</i>	10
FÄRG	11
<i>Liten färglära</i>	12
<i>Harmonier och kontraster</i>	13
<i>Brunt</i>	13
ÅRSTIDERNA	14
<i>Ljus</i>	16
KOMPOSITION	16
<i>Begränsningar</i>	17
<i>Om placering efter form och storlek</i>	17
<i>Att kombinera färg och form</i>	19
<i>Höjdpunkter och kontinuitet</i>	19
SAMMANFATTNING	20
TIDIGARE FÖRSLAG	20
MARKPROJEKTERING	20
<i>Tors Park</i>	20
UNDERSÖKNING AV VÄXTMATERIALET	21
FÖRSLAGET	24
VÄXTKOMPOSITION	25
DISKUSSION OCH REFLEKTIONER	28
METODDISKUSSION	28
RESULTATDISKUSSION	28
AVSLUTANDE REFLEKTIONER	29
REFERENSER	30
TRYCKTA KÄLLOR	30
ELEKTRONISKA KÄLLOR	31
BILAGOR	

INLEDNING

BAKGRUND

På våra breddgrader är vintrarna långa. Somrarna skattas högt för de förlängda dagarna och den rikliga grönskan, men med tanke på de långa vintrarna så borde vi i de offentliga rummen planera för värden i planteringarna över hela året. Med planering och förståelse för växterna kan växtsäsongen förlängas och de estetiska värdena i offentliga rum och privata trädgårdar förhöjas. Växternas samspel och utveckling över årstiderna är spännande och kan ge effekt till planteringar. Uppsatsen utgår från denna föreställning och därifrån vill jag arbeta med frågeställningen:

Hur kan man komponera ett växtförslag som är dynamiskt och har upplevelsevärde under hela året?

MÅL OCH SYFTE

Målet med kandidatuppsatsen är att producera ett kvalitativt växtförslag med utgångspunkt från en litteraturstudie. Att komponera och utveckla ett växtförslag för Tors Park baserat på intressepunkter under hela året. Syftet är att lyfta betydelsen för landskapsarkitekter att lära känna sitt växtmaterial för att kunna göra dynamiska växtkompositioner.

MATERIAL OCH METOD

I arbetet kopplas en litteraturstudie till det befintliga växtförslaget för Tors Park för att detta ska kunna utvecklas. Litteraturstudien behandlar främst de aspekter som spelar in i en säsongsdynamisk plantering och innehåller även en del som beskriver de olika årstiderna och dess förtjänster. Detta appliceras sedan på ett växtförslag som gjordes för kursen *LK0141 Projektering och Byggande av Landskapsarkitektur*. Den utveckling av växtförslaget som sker gestaltas med illustrationsplaner och sektioner som speglar årets förändringar.

Referenserna i arbetet består främst av tryckta källor. Den insamlingsmetod som har tillämpats för att finna material är sökning i databaser som Libris, epsilon och Google Scholar på sökorden *växtkomposition, natural garden, perenner, garden design* och *seasons + garden*. Den lista för referenslitteratur som används i kursen *LK0146 Garden Plant Knowledge and Design* har jag använt mig av både för inspiration och för att finna källor. Genom att leta efter nytt material i referenslistor har jag också funnit flera nya källor. Valet av material har utgått från deras relevans för att besvara frågeställningen och för att få ytterligare kunskap om ämnet och växtmaterial.

Avgränsningar

Gestaltningssdelen utgår från ett äldre förslag där mycket liten tid användes för växtförslaget. Fokus i gestaltningen är att visa på dynamisk växtkomposition och därför revideras inte gestaltningen av förslaget utan enbart växtförslaget.

I litteraturstudien och förslaget beaktas enbart dynamik och kontinuitet över året. Jag har valt att inte bearbeta långsiktig succession i detta arbete.

BEGREPPSFÖRKLARINGAR

Nedan följer en förklaring till hur jag har använt mig av vissa begrepp som är återkommande i arbetet.

Dynamik i en plantering beskrivs i studien som förhållandet mellan olika växter men beaktar även förändringar som sker under året.

Kontinuitet används i studien som den komponent som knyter samman årstiderna i en plantering, beständiga element är exempel på detta.

Ekologi beskriver i studien de principer som beskriver förhållningssättet till växters naturliga habitat och hur detta påverkar deras utveckling vid andra förhållanden.

Hållbarhet används för att beskriva växters beständighet i form.

Annuell – ettårig örtartad växt.

Geofyt – samlingsnamn för lökar, knölar och rhizomer. I studien används dock **lökar och knölar** för att beskriva samtliga.

Lignos – vedartade växter som till exempel träd och buskar.

Perenn – fleråriga örtartade växter. Till perennerna har jag valt att även inkludera tvååriga växter, **bienner**.

ÅRET OM

“There is beauty to be found in nature on every single day of the year, so it must be possible to ensure that you have beauty in your garden all year round too. Those who see beauty only in bright colours, however, must learn to look differently at plants, at the forms and structures beneath.” (Oudolf 1999, s. 124)

Födelsen, livet, döden. Så sammanfattar Oudolf (1999, s. 126-143) årstiderna i en plantering. Detta utan att lägga någon värdering i vilken period som är vackrast, enligt honom finns skönhet även i döden. Töringe (2006, s. 94) påpekar att vår, sommar, höst och vinter inte är nog för att beskriva alla de förändringar som sker i trädgården under årets gång. Övergångarna mellan årstiderna är också de präglade av en egen identitet. Något som enligt Töringe gör varje period speciell och värd att planeras för.

RÄTT VÄXT PÅ RÄTT PLATS

En förutsättning för dynamiska planteringar är en god växtkunskap. För att få det resultat som eftersträvas bör platsens alla aspekter tas med i beräkningarna. Wallin (2010, passim) menar att för en fungerande plantering måste jordmån och läge alltid vara de överordnande elementen. Detta är ett sympatiskt förhållningssätt till planteringar som ser naturen som sin förebild. ”*Rätt växt på rätt plats*” är Beth Chattos berömda motto (Larås 2010, s. 117) och beskriver den ekologiska planterings grundprincip, Med denna i bakhuvudet kan planteringen bli något utöver det vanliga. Att växterna trivs måste vara den viktigaste aspekten av dem alla i växtkomposition, endast då kan de utvecklas som tänkt (Rosenholm 2008, s. 88). Skuggiga planteringar kräver skuggtåliga växter liksom torra lägen förutsätter växtmaterial som klarar av torka. Larås (2010, s. 120) vidhåller vikten av att använda sig av växtmaterial som är väl anpassat till den plats där den ska stå, inte bara för att resultatet ska bli så vackert som möjligt, utan även

för att vi i framtiden, med tanke på att klimatet förändras, kanske inte kommer att kunna ha de möjligheter som idag att tillföra vatten på konstgjord väg. Detta öppnar upp för användningen av inhemska arter, arter som tidigare har blivit ignorerade och betraktade som oansenliga blir ett alternativ i planteringar eftersom det är de som kan utvecklas och trivas bäst på platsen (Kingsbury 2005, s. 182).

Utöver de yttre omständigheter som påverkar en växtkomposition så är kunskapen om växtmaterialets ursprung och beteende viktigt att beakta, särskilt då avsikten är att skapa en plantering med intressepunkter under hela året. Genom att studera den omgivande naturen kan en förståelse för hur växter fungerar i olika situationer utvecklas. Växtkompositioner för platser med speciella och mer extrema förutsättningar menar Kingsbury (2005, s. 183) kan utvecklas med lokala växter för bästa resultat. Inhemska växter är dock väldigt beroende av sin omgivning fortsätter Kingsbury. Dess naturliga miljö är en förutsättning för en lyckad utveckling och detta måste beaktas för att lyckas med en plantering med inhemska växter. Denna uppfattning om växternas habitat, livsmiljö, är dock inte enbart sanning för inhemska växter utan en förutsättning för att få en så god tillväxt som möjligt och för att skapa ett stabilt system av alla växter.

Att rätt växt ska stå på rätt plats och att arter som i trädgårdssammanhang får liknande habitat som i naturen skulle trivas väldigt bra är logiskt, men att enbart använda sig av inhemska arter och arter från liknande habitat kan verka begränsande menar Piet Oudolf (1999, s. 73). Han menar på att växtmaterial från liknande klimat kan kombineras även då de har olika förutsättningar och krav på sin miljö. Växtmaterial från liknande breddgrader men olika habitat kan trivas tillsammans då vissa växter klarar av mer stress och olika villkor än vad som är deras preferens. Vid mer extrema miljöer är det dock än viktigare att beakta den ekologiska principen för att planteringen ska kunna slå väl ut (Oudolf 1999, s. 73). Kombinationen av växter som kommer från olika miljöer är en aspekt att beakta då dessa kan ha olika blomningstider (Oudolf 1999, s. 74) beroende på dess naturliga förutsättningar. Många av de tidigt blommande arterna blommar på grund av att de kommer från mer stressfyllda miljöer då de har tvingats till att blomma tidigt för att inte bli överskuggade eller uttorkade senare på året. Arter som kommer från stressfria miljöer tenderar å andra sidan att blomma senare under året (Oudolf 1999, s. 124).

FORM

Samspelet växterna sinsemellan är inte bara en förutsättning för en lyckad plantering ur en ekologisk synvinkel utan även något som behöver beaktas utifrån estetiska värden. Växternas struktur, deras form och växtsätt, är enligt Oudolf (1999, s. 16) överordnat dess färg och kompositionen av denna. Växternas blomningstid är begränsad och dess struktur blir då alltmer intressant i den plantering där man eftersträvar estetik under hela året. Formstarka element som lignoser kan ses som stommar i planteringen under vintern men även perenner med förmågan att hålla formen efter vissning skapar intressanta strukturer i planteringen (Rosenholm 2008, s. 118). Formen hos perenner är i ständig förändring från vår till höst till dess de vissnar ned, en aspekt att uppmärksamma är då olika perenners hållbarhet över tid. Vissa vinterståndare och gräs kan ge form till en plantering under hela vintern medan andra vissnar ner direkt efter blomning (Kingsbury 2006, s. 70). I kontrast står användandet av annueller i planteringar, annueller som planteras ut för att efter blomningen städas undan och lämna en kal planteringsbädd för vintermånaderna, en bild av planteringar i offentliga rum som ges i Görling (1989, passim)

Struktur och växtsätt

För att kunna komponera en plantering behövs kunskap om växtens beteende. Det finns de växter som har ett utbredd och lågt växtsätt medan andra bildar höga tuvor. Växtens form är viktig vid uppbyggnaden av en plantering och växtens placering i en rabatt är beroende av dess växtsätt. Växtsättet, växtens höjd, omfång och andra karaktäristiska och kontinuerliga drag är enligt Piet Oudolf (1999, s. 125) de element i trädgården som ger kontinuitet till planteringen och därmed bidrar till att ge upplevelsevärde under hela året. Nordfjell (2008, s. 114) anser att blomning kan ses som en bonus som förstärker årstidsväxlingarna och är ett komplement till de kontinuitetsgivande grafiska formerna i en plantering. Växtmaterial som behåller sin form och även de som behåller sitt lövverk under året spelar därmed en stor roll i vinterträdgårdens attraktion. Växter med god struktur, speciellt perenner, är enligt Oudolf (1999, s. 125) grundstommen i en plantering med attraktionsvärde under hela året. Några perenner med god struktur som fungerar för svenska förhållanden är enligt Rosenholm (2008, s. 111) röd rudbeckia *Echinacea purpurea*, jättedaggkäpa *Alchemilla mollis*, olika röllikor *Achillea* och bolltistel *Echinops*.

Även vid användandet av formstarka perenner så finns det en period då mycket av jorden i en plantering är bar, innan nya blad har hunnit spira och täcka jorden. I en plantering kan de då bli viktigt att använda sig av lignoser som har en beständig form. Struktur i gestaltningen kan ges av formklippta häckar och topiarier som verkar rumsindelade av planteringen (Rosenholm 2008, s. 28). Vidare menar Rosenholm att häcken blir en lugn bakgrund till mer färgsprakande och händelserika planteringar som står i förgrunden. Oudolf (1999, s. 82) framhåller användandet av formklippta häckar i trädgården för att ge arkitektoniska element till annars alltför naturliknande planteringar. Under historien har formklippta element använts i trädgården för att visa på hur naturen tuktas av människan som försöker bringa ordning i naturens kaos (Nordfjell 2006, s. 11). Formklippta häckar blir nu ett komplement till de naturliknande planteringarna, som bidrar till att omgärda eller dela in rum och ge avskildhet till trädgårdar (Oudolf 1999, s. 82). Oudolf anser vidare att inte bara vinter- och städsegröna häckar är lämpliga för att väcka intresse under hela året, även kala grenar som slingar sig om varandra och blad som hålls kvar under vinter tills de nya kommer ger struktur och form till en trädgård.

De hårda elementen, formstarka träd och buskar, utgör stommen i en plantering. Träd ger rumslighet och bildar tak, vilket enligt Rosenholm (2008, s. 18) inger känslan av att befinna sig i ett privat rum. Buskars grenverk ger struktur och höjd i en plantering. Fördelen med att använda sig av lignoser i en plantering, och inte enbart perenner och annueller, är kontinuiteten som upplevs då lignosernas silhuetter är beständiga (Rosenholm 2008, s. 96). Även kläng- och klätterväxter som tillåts klättra på spaljéer, pergolor eller träd låter blicken vandra uppåt och bidrar till att skapa rumslighet.

Blad

Placeringen av en växt i en plantering är ofta avhängig på växtsättet (Rosenholm 2008, s. 14). Dess storlek beaktas ofta men enligt Eva Gustavsson (1989, s. 65) bör även växtens bladform och textur uppmärksammas. Perenna växter blommar oftast inte längre än 3-4 veckor (Gustavsson 1989, s. 72) och därmed blir de gröna delarna av växten viktiga att planera för i en plantering. Enligt Rosenholm (2008, s. 55) är storleken på bladen viktig att beakta då stora blad uppfattas som utstående och mindre blad smälter in mer i planteringen men även på grund av att

de uppfattas på olika distanser. Stora blad syns på långt håll och de mindre bladen uppfattas först när betraktaren kommer närmre. Textur och färgställning på bladen blir också en viktig del i växtkomposition och vissa perenna växter odlas främst för sina blads skull då blomningen är mer oansenlig än vad bladen är (Rosenholm 2008, s. 55). Oudolf (1999, s. 30) påpekar även vikten av formen på bladen och dess textur. Han anser att användandet av enbart stora och effektfulla blad ger ett oharmoniskt intryck men att kombinationen av stora och mindre blad är grunden i att kombinera ett samstämt rum.

Blomhuvuden och fröställningar

Piet Oudolf (1999, s. 17) framhåller vikten av blommors estetiska uttryck, det är i många fall blommorna som ger en växt sitt unika utseende. Formen och kombination av olika former är enligt Oudolf nyckeln till en lyckad växtkomposition, inte färgkompositionen som för honom kommer i andra hand. Redan långt innan blomningen kan knopparna bilda starka former och efter blomning bildas fröställningar utifrån blommans mitt. För örtartade växter har Piet Oudolf tagit fram sex olika kategorier av blomformer. Klassificeringen är en grov indelning av blomställningar bestämd utifrån deras estetiska attribut och dessa benämns: *Spires, Buttons and globes, Plumes, Umbels, Daisies* och *Screens and curtains*. Rosenholm (2008, s. 30-43) har översatt kategorierna till Spiror, Knappar och bollar, Plymer, Parasoller och Solar. Den sista kategorin har Rosenholm översatt till Transparens men i en mer direkt översättning från Wallin (2010, s. 22) benämns kategorin Slöjor och gardiner, se Figur 1.

Figur 1. *Sesleria nitida* har distinkta blomhuvuden och ett transparent växtsätt.

Spiror strävar mot himlen och kan ge en mer tredimensionell känsla i en plantering skriver Rosenholm (2008, s. 30). Spirorna har ett distinkt utseende som Oudolf (1999, s. 18) anser ge stora kontraster mot andra blomformer.

Knappar och bollar är sammansatta kluster av små blommor som sitter tätt ihop i väldefinierade punkter (Oudolf 1999, s. 20). Dessa punkter gör sig enligt Oudolf väldigt bra mot mjuka, lugna bakgrunder som de står ut från och sent på säsongen, när mycket har vissnat ner och färgskillnaderna inte är så stora, så utgör knappar och bollar de få fasta punkter för ögat att fästa sig vid i en plantering.

Plymer är odefinierbara och mjuka spiror som i stora mängder ger lugn till en plantering (Rosenholm 2008, s. 34). Dessa mjukare former fungerar enligt Oudolf (1999, s. 22) som

sammanlänkande av hårdare och mer distinkta former.

Parasollerna eller blomsterflockarna som Torsten Wallin (2010, s. 22) kallar dem, är spirornas motsats. Han anser att deras horisontella, ibland platta och ibland rundade, växtsätt kontrasterar mot spirornas högresthet och balanserar ut dem. Piet Oudolf (1999, s. 63) påpekar också att blommor med parasollform ger en känsla av natur i en plantering då många vilda arter i norra Europa har just den formen.

Solar, tätt sammansatta små blommor formar runda knappar och ur knappformen strålar blad som ger solarna sitt utseende. Även solarna har ett mer horisontellt växtsätt som Rosenholm (2008, s. 40) finner kontrasterande mot spirorna. Mot slutet av säsongen tappar de flesta solar sina blad och kvar blir knappar som ofta är väldigt varaktiga (Oudolf 1999, s. 26).

Slöjor och gardiner ger transparens till en plantering och verkar inbjudande om de används rätt (Oudolf 1999, s. 28). Slöjor och gardiner ges av flätverk av stjälkar, blommor och löv som enligt Oudolf består mest av luft. Det är mellanrummen i flätverket som tillåter genomsiktligheten.

Boken *Seedheads in the garden* (Kingsbury 2006) är tillägnad de formstarka element i trädgården som fröställningar kan utgöra. Bokens syfte är att lyfta fram annuellers och perenners utseende när de är vissna, då detta är växternas primära formspråk under hösten och vintern. Då de vissna växterna enligt Kingsbury (2006, s. 30) inte har så mycket att erbjuda när det gäller färg så blir växternas form så mycket viktigare och det vi bör beakta i en plantering där estetiska värden för hela året är eftertraktat. Fröställningar härstammar från blomställningen och är den struktur som bildas efter blommans befruktning (Kingsbury 2006, s. 18). Formen på fröställningen är därmed många gånger liknande den som blomman en gång hade och bland fröställningar har formen delats in i åtta kategorier. Klassificeringen är grundad på den av Piet Oudolf för blomställningar (Kingsbury 2006, s. 30) och innehåller kategorierna: *Single seeds*, *Single heads and pods*, *Spikes*, *Umbels*, *Globes*, *Panicles*, *Buttons* och *Whorls*. Många av formerna känns igen från blomställningsklassificeringen om än med olika namn. Fritt översatt kan kategorierna benämnas Enstaka frön, Enstaka fröställningar och fröskidor, Spikar eller spiror, Flockar, Glober, Vippor, Knappar och Virvlar. Precis som Oudolfs (1999, s. 18-29) indelning för blomställningar är detta en grov indelning, som ger en översikt av de fröställningar som finns och kan beaktas i en växtkomposition.

FÄRG

Eva Gustavsson (1989, s. 55) beskriver problematiken som finns när det kommer till växtkomposition efter färglära. Växters ständiga föränderlighet och upplevelsen av färger i olika ljus och på olika avstånd gör det svårt att komponera rabatter efter färg. Växters blomningstid och hur de sammanfaller med varandra är också en aspekt som Gustavsson tar upp som problematisk. Stefan Mattsson däremot, ser enligt Rosenholm (2008, s. 60) växters olika blomningstid som en positiv faktor då allt inte kan blomma samtidigt och därmed blir det inte heller någon större färgkrock. Piet Oudolf (1999, s. 49) tar upp det faktum att ett dominerande lövverk och grönska också gör det svårare att misslyckas med en färgkomposition i planteringen. Han menar att användandet av växtmaterial som är nära sitt ursprung dels har en större andel grönt i förhållande till den blommande delen och dessutom är färgskalan oftast lättare att arbeta med än hybridiserat material.

Wallin (2010, s. 23) framhärdar vår känslomässiga anknytning till färg och menar att färg i en plantering skapar olika stämningar och känslor. Vi associerar färg, kulör, efter inläring, både individuell och kulturell (Bergström 2007, s. 41). Den individuella inläringen borde enligt Bergström betyda att vi uppfattar kulörer olika från person till person men studier visar, som författaren påtalar, att vi ofta är eniga i vår uppfattning om kulörers betydelse.

I trädgårdssammanhang kan man enligt Töringe (2006, s. 8) använda sig av färger för att skapa djup i en rabatt. Avståndet till en färg spelar in då vi enligt författaren uppfattar röda färger bäst på nära håll men på långt avstånd smälter den röda kulören in i bakgrunden. Blåa växter uppfattas däremot på långt håll och leder ögat vidare. Något som enligt Töringe (2006, s. 52) kan användas för att få en mindre trädgård att se längre ut. Tvärtom kan en trädgård som är alltför långsmal uppfattas som mindre om dess kortsidor planteras med växter i varma färger (Rosenholm 2006, s. 260). Kulörers beteende i olika ljus är också att beakta, Oudolf (1999, s. 34) menar att den röda kulören gör sig bäst i fullt solljus men att den när solen går ner smälter ihop med den gröna bakgrunden. Enligt Rosenholm (2008, s. 60) kan blått och vitt uppfattas som urblekta i direkt solljus men i skymningen kommer de till liv och särskiljer sig från bakgrunden.

Liten färglära

I trädgårdssammanhang använder man sig enligt Rosenholm (2008, s. 61) av en färgcirkel med tre primärfärger: röd, blå och gul. Grönt används här inte som en primärfärg då det gröna har en alldeles särskild ställning i växtriket. När man blandar två primärfärger i lika delar uppstår sekundärfärgerna: orange, grönt och violett (Töringe 2006, s. 10). Sedan kan alla nyanser fås genom blandning färgerna emellan. I färgcirkeln, se Figur 2, står de mest olika färgerna emot varandra, dessa kallas komplementfärger (Rosenholm 2008, s. 61) och ger en stor kontrastverkan till varandra. Gult och violett är till exempel komplementfärger och kan i en plantering eller i en målning förstärka varandra. Färgcirkeln kan också delas upp i kalla och varma färger, något som enligt Wallin (2010, s. 24) kan vara värt att uppmärksamma då det enligt honom är svårt att göra en estetiskt tilltalande plantering då varma och kalla färger blandas.

Figur 2. Färgcirkeln.

Harmonier och kontraster

Harmoni i färglära och vid växtkomposition är ett begrepp som används om färger som ligger

ton i ton med varandra, som är i samma färgskala. Att arbeta med färger som står nära varandra och har samma temperatur är enligt Gustavsson (1989, s. 57) ett säkert kort i en plantering. Töringe (2006, s. 74) menar dock att harmoni, som betyder balans, kan uppstå även med kontrasterande element som uppväger den annars enhetliga kompositionen. Även Oudolf (1999, s. 109) poängterar att harmoni inte behöver vara enhetlig, vi behöver enligt honom stimuleras av avvikande färger och/eller former för att inte uppleva en plantering som oinspirerande.

Kontrasterande färger i en plantering är enligt Gustavsson (1989, s. 57) en svårare konststart att lyckas med. Komplementfärgerna framhäver varandra men kan enligt författaren, då alldeles för stora kvantiteter används, ta ut varandra och motverka sitt syfte. För att verkligen utnyttja komplementfärger visar Oudolf (1999, s. 109) på hur en plantering i näraliggande färger förhöjs då stänk av en komplementfärg kommer in och bryter av färgskalan. Starka färgkontraster som de mellan blått och orange får enligt Rosenholm (2008, s. 112) ögat att stanna upp, till skillnad mot mjukare övergångare som tillåter ögat att vandra vidare. Detta menar de bör beaktas då en rabatt med för många effekter inte blir harmonisk att betrakta. En kulörs intensitet påverkar också dess kontrastverkan, mildare och mer naturliga färger som ställs mot varandra menar Rosenholm (2006, s. 257) ger heller inte en sådan färgkrock som när de mest intensiva färgerna kontrasteras. Regeln för både harmonier och kontraster verkar vara som Gustavsson (1989, s. 57) påpekar, det behövs lite av varje för att skapa lyckade och intressanta rabatter.

Enfärgade planteringar som den i Sissinghursts vita trädgård (Larås 2010, s. 13) blir harmoniska då variationen finns i bladverk, strukturer och former. Töringe (2006, s. 76) anser att användandet av enhetligt växtmaterial är den enklaste vägen att gå för att få en vacker plantering. Färger kan också användas med växelverkan mellan årstiderna. Med kunskap om blomningstiden kan rabatten skifta i färg från vår till höst. Att låta olika färger dominera vid olika tider på året präglas då enligt Töringe av de krockar som infinner sig då en färg tar vid efter en annan.

Brunt

Hösten och vintern präglas av nedvissnade perenner som, om de inte har blivit bortstädade, kan ge en extra dimension till en stomme av lignoser som annars utgör den enda formen i en plantering under de kalla månaderna. Oudolf (1999, s. 34-39) uppmärksammar blomningstiden och dess heta, svala, söta och dystra blomsterkombinationer, men ger också en introduktion till färgen brun. Den färg som enligt honom är en ickefärg och kan jämföras med grönt i trädgården, eftersom den alltid är närvarande och för att vi tenderar att glömma bort den. Det är inte särskilt många växter som blommar i brunt men desto fler som i sitt nedvissnade tillstånd har stjälkar, fröställningar och blad som går i olika nyanser av brunt. Dessa menar Kingsbury (2006, s. 38) kommer till liv i solljuset och röda och gula nyanser plockas upp i det bruna.

ÅRSTIDERNA

“The sensitive gardener will observe that there are many more stages in the life of a perennial that are deserving of study and appreciation than simply the flowers – buds, unfurling leaves, seedheads, winter’s skeletal remains (...)” (Oudolf 1999, s. 17)

Våren präglas av pånyttfödelse. Knoppar som spricker, skott som skjuter upp ur jorden och de första blommande lökarna. Våren är en tid på året då rabatten förändras från dag till dag, en aspekt som Oudolf menar är en av tjusningarna med perioden. Att se till exempel örtartade pioner *Paeonia* utvecklas under våren innan rabatten fylls kan vara av intresse bara det, luktpionen *Paeonia lactiflora* har en mörkröd skottfärg som består under lång tid innan bladverket skiftar till grönt (Töringe 2006, s. 111). Julrosor *Helleborus*, se Figur 3, är de tidigast blommande perennerna, redan innan vintergäck *Eranthis* och snödroppar *Galanthus* blommar de trotsigt i kylan (Sarenström 2000, s. 35). Vårblommande lökar och knölar blir också en viktig våraspekt, dess blomning ger tidig fägring och fyller ut bar mark i rabatten innan perenner har hunnit utvecklas och breda ut sig. Även vårblommande lignoser som de allra tidigaste, körsbärskornell *Cornus mas* och hybridtrollhassel *Hamamelis × intermedia* 'Pallida', och de senare, magnolior *Magnolia* och arter ur plommonsläktet *Prunus* ger tidiga värden till trädgården. Blomning är väldigt uppskattad under våren (Töringe 2006, s. 107), en anledning till att i en plantering satsa på tidigt blommande arter då en förlängd säsong eftersträvas. Rosenholm (2008, s. 118) menar dock att vårens blad som vecklas ut i skiraste grönt, kan vara nog så vackra.

Figur 3. *Helleborus orientalis* 2013-05-07.

Sommaren är livet i trädgården, en planterings höjdpunkt för många. Från vårens späda grönska och knoppar går rabatten mot mogen ålder och växer till sig. Oudolf (1999, s. 130-135) beskriver skillnader mellan de perenner som blommar under tidig sommar, midsommar och under sensommaren. Han menar att de som blommar tidigast har ett mer lågt växtsätt och/eller är mer klumpformande än sina efterföljare som snarare har ett mer upprätt växtsätt. Växternas härkomst, dess naturliga hemvist, spelar in i både deras växtsätt och i när de blommar. Olika sorters nävor *Geranium*, är sådana låga perenner som blommar under tidig sommar och som är bra utfyllnadsväxter (Oudolf 1999, s. 130). Dess blad breder ut sig och skuggar bort ogräs, en plantering med utfyllnadsväxter gör att skötselinsatsen kan minskas. I midsommartider kommer enligt Oudolf de högresta perenner som han menar är en trädgårdsmästares belöning, till exempel är jätteverbena *Verbena bonariensis* en sådan perenn med flera kvaliteter som transparens, lång blomning och hållbarhet. De medför en koppling mellan sommar och höst då dess form tenderar

att hålla långt efter att den slutat blomma. Sensommarens perenner är främst formstarka, upprätta växter som till exempel olika *Aster*, dessa blommor från juli till september och håller formen även efter den första frosten. Perennerna ackompanjeras av lignoser som nu har fullt utvecklade blad stinna med klorofyll. De gröna bladen utgör bakgrund för de blommande växterna och lugnar ned färger som blandas.

Med hösten kommer döden och vissnade växter som tillåts stå kvar i planteringen under de kalla månaderna ger en extra dimension till vinterträdgården. Den tidiga hösten är en fortsättning på sensommarens blomning men en efter en går växterna ur tiden och vissnar (Oudolf 1999, s. 136). Formstarka perenner, olika gräs och speciellt *Miscanthus* menar Oudolf blir allt viktigare då mindre hållbara växter nu börjar falla samman. Lite längre in på hösten slår vågen över, de vissnade växterna blir fler än de blommande och de bruna nyanserna börjar ta över. Oudolf (1999, s. 138) menar att det är i den här perioden som de vinter- och städsegröna arterna blir som viktigast för att länka samman årstiderna, idegranen *Taxus* är ett exempel som även kan användas som klippt häck. Fröställningars särställning i höstrabatten är något som både Oudolf (1999) och Kingsbury (2006) tar upp. En blomma som inte är snygg död är inte värd att odla (Kingsbury 2006, s. 10) och de örtartade växternas förmåga att bilda hållbara fröställningar är viktig att värdera i en rabatt som ska vara intressant under vinterhalvåret. *Hydrangea petiolaris*, klätterhortensia, fröställningar är ett exempel på god beständighet, se Figur 4. Olika gräs och flera strukturella perenner som silvermartorn *Eryngium giganteum* har goda förutsättningar för att behålla sin form under höst och vinter (Kingsbury 2006, s. 100). Förekomsten av frukt i höstträdgården är också den en viktig aspekt då de bidrar med färg till den nedvissnande planteringen (Kingsbury 2006, s. 42). Till exempel har många rosor *Rosa* nypon som sitter kvar under hela vintern. Lignoser som skiftar färg från gröna till sprakande röda, gula och orangea blad är också en aspekt som Töringe (2006, s. 144) tar upp och enligt henne innehåller den välplanerade trädgården lignoser med vackra höstfärger. Bland annat nämner hon den japanska lönnen *Acer palmatum* och ullungrönnen *Sorbus commixta* 'Dodong' som två träd med intresse under hösten.

Figur 4. *Hydrangea petiolaris* fröställningar är beständiga långt in på våren.

När temperaturen sjunker möts trädgården av frost och snö. Ulf Nordfjell (2006, s. 122) menar att det är nu strukturella element som till exempel formklippta häckar och spaljéer, verkligen kommer till sin rätt. Ett täcke av snö ger enligt honom en välbehövlig vila till trädgården och även i det visuella intrycket lugnas ned då planteringen skyls av den vita snön. Ett tungt snöfall kan å andra sidan, skriver Kingsbury (2006, s. 46), krossa de kvarstående örtartade vinterståndarna. Enbart de allra mest robusta stjälkar och fröställningar klarar av ett sådant snöfall. Kingsbury menar att det är de sent blommande perennerna, de som har ett upprätt växtsätt och får mörka vinterståndare, som kontrasterar bäst till den ljusa snön då horisontellt ställs mot vertikalt och ljust mot mörkt. Kingsbury anser att snön verkar förenklande av trädgården då enbart de element som är kraftfulla nog att framträda i snön framhävs. Frost å andra sidan menar han ger komplexitet till en plantering då varje detalj förstärks när fröställningar täcks av vita kristaller. Töringe (2006, s. 94-102) påpekar även att användandet av vinter- och städsegröna växter, perenner och lignoser, ger mer färg än nedvissnade bruna nyanser till vinterplanteringen. Den marktäckande hasselörten *Asarum* är en sådan perenn som kan bidra med grönska och kontinuitet under hela året.

Ljus

Under året förändras solens ljus från dag till dag. Speciellt i de norra delarna av Europa, där ljusets förekomst skiftar från ständigt närvarande under sommaren till nästan fullständigt frånvarande under vintern, blir ljuset en viktig faktor att betänka som ett viktigt element i vegetationsbyggnaden (Kingsbury 2006, s. 36). Kingsbury beskriver skillnaderna mellan sommarens högt stående sol och vinterns lågt stående sol och hur denna påverkar vårt visuella intryck av växterna. Även Piet Oudolf (1999, s. 97) tar upp vikten av ljusets påverkan, inte bara mellan årstiderna utan även under dagen. Färger och former uppfattas enligt Oudolf olika under dagen på grund av ljusets vandring. I morgon- och kvällsljuset blir växterna belysta från sidan vilket kan ge en god uppfattning av färgerna och effektfulla skuggor. Denna företeelse uppstår även under hösten och vintermånaderna då solen står lågt på himlen under de timmar som den visar sig (Oudolf 1999, s. 98). Noël Kingsbury (2006, s. 38) anser att det varma och låga ljuset under vintern i norra Europa är idealt för att skapa ljuseffekter på kvarstående strukturer i trädgården och att man då bör betänka växternas höjd för att bäst fånga ljuset, högre växter kan under längre tid reflektera ljuset när solen står lågt och är på väg ner.

KOMPOSITION

Det finns inga regler gällande växtkomposition. Däremot finns det riktlinjer, men även dessa kan vara till för att brytas. Växternas beteende och dess utseende är beroende av dess livsförutsättningar. Den viktigaste aspekten i en växtkomposition är därför att placera växter efter deras krav på miljö (Rosenholm 2008, s. 88). Kombinationen av växterna blir enligt författarna det andra steget. Höjd och struktur är viktiga aspekter och enligt Oudolf (1999, s. 69) utgör de ryggraden i en plantering som sedan kan byggas vidare på. Att placera höga växter i bakgrunden och låga i framkant, eller i mitten i de fall där rabatten kan ses från alla håll, är logiskt men är också enligt Rosenholm (2008, s. 102) en regel som kan brytas. Högre transparenta växter som placeras framför lägre växter, döljer delvis men inte helt de lägre växterna och detta kan ge ett djup till en annars statisk plantering. Användandet av transparenta växter kan också verka upplösande av en plantering och användandet bör därför enligt Oudolf (1999, s. 28) inte

överdrivas. Växter av ett mer kompakt växtsätt kontrasterar mot de transparenta. Dessa menar Oudolf (1999, s. 47) ger struktur till planteringen och paus för betraktaren. De kan också dölja andra växter så att betraktaren behöver ändra position för att kunna betrakta den dolda växten, något som gör betraktaren fysiskt engagerad i planteringen när hen måste förflytta sig. De växter som placeras längst fram, bör enligt Rosenholm (2008, s. 102) vara fylliga för att dölja annars bar jord. Marktäckande växter kan enligt författarna användas till detta men också låga och breda perenner som utvecklas tidigt och som behåller sin form under året. Under den tidiga våren kan även vårblommande lökväxter täcka bar jord innan perenner som fyller ut rabatten tar vid.

Begränsningar

Sammansättningen av växter i en plantering är viktigt för dess ämnade uttryck. Rosenholm (2008, s. 101) menar att begränsningar i växtvalet måste göras eftersom alltför många arter i en rabatt ger ett plottrigt utseende. Ett fåtal växter i större kvantiteter, grupperade eller med spridda solitärer, menar författarna ger ett mer ordnat och harmoniskt utseende. Att gruppera flera plantor av samma art i stora sjok menar de är nyckeln till att låta både perenna växter och en del lignoser, som rosor, komma till sin rätt. Andra lignoser som träd och större buskar verkar dock bättre som solitärer i planteringen. När antalet växter begränsas anser Kingsbury (2006, s. 51) att perioden då växterna är intressanta blir allt viktigare att beakta. Växter som har en lång säsong och som även dör snyggt anser han är viktigt då enbart ett fåtal växter används. Oudolf (1999, s. 64) menar också att växtvalet bör begränsas för att ett harmoniskt utseende ska uppnås men pekar främst på valet av enbart naturliga växter, eller växter som är nära sitt ursprung, som då skapar en helhet som enligt honom inte uppnås då alltför kontrasterande växter blandas. Repetition av en växtsort på flera ställen i en plantering och i en park ger enligt Rosenholm (2008, s. 116) sammanhang och helhet till planteringen. Repetitionen av en art, en form eller av en viss färgnyans binder samman de olika delarna av en trädgård med ett övergripande tema. Då olika delar i en park eller trädgård kan ha olika förutsättningar för en viss art att överleva, menar Rosenholm att repetitionen av form eller färg är ett sätt att använda sig av flera olika arter utan att det för den sakens skull blir en rörig plantering. Kingsbury (2006, s. 52) framhåller att även om fröställningar och kvarstående stjälkar och blad framhävs då de ses *en masse* så kan en viss grad av blandning vara intressant, speciellt för de som vill ha en naturliknande plantering. Dock menar Töringe (2006, s. 91) att en hög grad av blandning gör att färger smälter samman till skillnad mot när stora färgsjok används.

Om placering efter form och storlek

Oudolf (1999, s. 42) framhåller formens betydelse för en intresseväckande plantering, att arbeta med former ger enligt författaren mer kontinuitet än att arbeta med färger då blomningstiden är begränsad. Relationen mellan olika former ger kontraster till en plantering, kontraster som inte är lika påträngande som de mellan olika färger kan vara enligt Rosenholm (2008, s. 112). Författarna skriver om växelverkan mellan olika former såsom de mellan högt och lågt, horisontellt och vertikalt, se Figur 5, och smått och stort. Dessa kan appliceras i både liten och stor skala, i den lilla rabatten så väl som i en landskapsplantering. Oudolf (1999, s. 45) beskriver den visuella effekt som naturliga ängsmarker och dess flora har. Det är enligt honom de kontrasterande formerna som gör ängen till ett ideal även när man planerar perenna planteringar. ”*I den konstruerade naturen är arterna färre än i den vilda, men de är nog utvalda (...).*” (Nordfjell 2006, s. 187)

Figur 5. Växelverkan mellan *Alchemilla mollis* rundade former och *Hamerocallis* 'Sammy Russell's' upprätta blad.

Vissa växter har distinkta växtsätt som ger en god struktur till planteringen men även de växter med ett mindre säreget utseende är enligt Oudolf (1999, s. 52) viktiga för utfyllnad och harmoni i planteringen. De formstarka växterna kommer enligt honom att dominera i planteringen och därför behövs växter som fyller ut och lugnar ner en plantering. En plantering som hade varit alltför orolig om den fylldes med växter som slåss om uppmärksamheten. Utfyllnadsväxterna binder samman en plantering då de har egenskapen att fylla de tomrum som uppstår runt strukturrika perenner som inte sprider sig lika frikostigt. Enligt Oudolf är också strukturväxterna de som oftast står sig bäst under hela året, utfyllnadsväxter tenderar att falla sönder då de vissnar. Kingsbury (2006) påpekar i sin bok *Seedheads in the garden* vikten av att kombinera perenner med tanke på hur de ser ut i vissnat tillstånd. Vinterståndare i olika nyanser av brunt kontrasterar mot varandra och definierade punkter spelar mot vaga och upplösta former. Dessa mjuka former fungerar enligt Kingsbury (2006, s. 36) bäst som bakgrund för de skarpa strukturer som till exempel kvarstående knappar av *Echinacea purpurea* utgör. Repetitioner av grafiska formelement ger också enligt Kingsbury den rytm och harmoni som kan eftersträvas i en trädgård, till exempel anser han att spiror som en återkommande form kan skapa en stark känsla av rytm.

Rosenholm (2006, s. 228) beskriver tre planteringsformer som kan tillämpas i en rabatt. De har delat in planteringsformerna i naturliga former, flätade fält och strikta block. Dessa tre former skiljer sig från varandra i hur växterna kombineras och i hur stora fält av varje art som används. Den mer naturlika planteringen kan tyckas vara plantor som har blandats hur som helst och det är också intrycket som eftersträvas menar Rosenholm. Med repetition och eko av de olika arterna uppnås ett mer naturligt uttryck. Användandet av oregelbundna fält med växter av samma art som flätas samman ger enligt Rosenholm en vacker effekt till planteringen då övergångarna mellan fälten blir osynliga. Det sista planteringssättet med väl definierade och stora block av varje art ger enligt Rosenholm ett mer arkitektoniskt och strikt utseende än de två förestående. Detta är en planteringsform som ger massverkan av de växter som används.

Att kombinera färg och form

De två olika angreppssätten för att kombinera färger, harmoni och kontrast, kan användas tillsammans med former i en plantering. Oudolf (1999, s. 43) ger en snabb introduktion med fyra angreppssätt till hur färg och form samverkar.

1. Liknande former + liknande färger. Dessa kan enligt Oudolf ge ett mer spännande uttryck än vad man förväntar sig. Hav av likartade perenner blir ett starkt blickfång.
2. Olika former + liknande färger. Kontrastverkan av former samspelar med färgharmonier.
3. Liknande former + olika färger. Kontrasterande färger i en plantering kan bli effektfulla men kan uppfattas som dominerande.
4. Olika former + olika färger. Kontrast på kontrast. Ett angreppssätt till växtkomposition som enligt Oudolf kan vara alltför stimulerande och för kontrastrikt för att verka balanserad.

Rosenholm (2008, s. 112) påpekar vikten av att variera lagom. Enhetliga planteringar kan enligt dem verka tråkiga och en alltför kontrasterande plantering kan på samma sätt verka för plottrig. De hävdar dock att färg- och formkontraster kan användas för att förstärka en planterings eller ett rums avsedda stämning. Vissa växtkombinationer kan uppfattas som okonventionella och andra kan bidra till en mer traditionell atmosfär som besökaren kan känna igen.

Höjdpunkter och kontinuitet

Oudolf (1999, s. 124) menar att i en plantering där säsongsvariation eftersträvas bör två komponenter beaktas: tillfälliga höjdpunkter och kontinuitet. Kontinuiteten är den komponent som knyter samman årstiderna i en plantering med element som håller under hela året. Lövverk och arkitektoniska former är subtila element som knyter samman årstiderna. Länge har vinter- och städsegröna växter varit denna komponent (Oudolf 1999, s. 125) men med användandet av formstarka och långsamt förändrandes perenner kan mer intressanta planteringar skapas. Med pimpinellsläktet *Sanguisorba* ger Oudolf (1999, s. 42) ett exempel. Bladen som utvecklas och utgör intressepunkt under våren fram till midsommar, dess blomning under högsommaren och sedan hur dess fröställningar under hösten och vintern behåller sin form. De tillfälliga höjdpunkterna, som blomning eller höstfärg, bör enligt Oudolf förstärkas för att effekten ska bli så stor som möjligt. Med kunskap om när växterna har sin höjdpunkt kan planteringar komponeras med växelverkan för att maximera effekten av planteringen (Rosenholm 2008, s. 120). Vårblommande lökar förlänger säsongen och dess vissnade blad täcks av de senare blommande perennerna. Kunskap om växtmaterialet och dess samspel under säsongen, från tidig vår till höst, kan användas för att ge en plantering kontinuitet och estetiska värden under hela året. Blomningstiden kan också beaktas för en växts placering i rabatten. De tidigt blommande arterna kan enligt Rosenholm (2008, s. 103) placeras längre in i rabatten än de som är sent blommande. De tidiga arternas höjdpunkt kommer synas även då de är placerade långt in eftersom övriga växter inte har kommit så långt i sin utveckling. De sent blommande arterna bör av anledningen att resten av rabatten är långt kommen i sin utveckling, placeras i framkant för att kunna komma till sin rätt under blomningstiden.

Ett verktyg som kan användas för ökad kontinuitet i rabatten är ”(...) den mixade rabatten” (Rosenholm 2008, s. 96). Den mixade rabatten innebär en blandning av geofyter, perenner och lignoser. Träd, buskar, klängväxter, perenner, lökar och knölar samsas i rabatten och detta ger enligt författarna planteringen en så lång säsong som möjligt till följd av bestående strukturer och

olika blomningstider. Oudolf (1999, s. 74) menar dock att den mixade rabattens helhetsintryck förtas då enbart vissa delar av planteringen är av intresse vid en given tidpunkt. Han menar att en rabatt med enbart perenner och gräs som blommar under den största delen av sommaren och in på hösten skulle ge större effekt till planteringen då blomningstiden blir mer betonad. Om då många formstarka perenner används blir också höst- och vinteraspekten tillgodosedd. För att ytterligare förlänga säsongen menar han att tidiga vårlökar kan användas för att fylla ut rabatten.

SAMMANFATTNING

Dynamik och kontinuitet är de två aspekter som främst bör beaktas för en plantering med estetiska värden under hela året. Två aspekter som uppnås genom att arbeta med form, växtsätt och blomningstider. De krockar som sker då årstiderna skiftar är den aspekt som mest påverkar den estetiskt tilltalande planteringen med intresse under hela året. Det är förändringarna i trädgården som är vackra och intresseväckande, inte de statiska elementen. Statiska element som städsegröna växter bidrar med att knyta samman årstiderna men är i sig inte den aspekt som gör planteringen intressant. Perenna växter är mer relevanta behandla för ett framtida förslag. Förändringar från dag till dag mellan säsongerna är den främsta aspekten som jag tar med mig i utvecklingen av förslaget.

TIDIGARE FÖRSLAG

MARKPROJEKTERING

Hösten 2012 påbörjades kursen LK0141 Projektering och byggande av landskapsarkitektur, kursen syftar till att ge utökad kunskap om projektering, byggande av mark och om landskapsarkitektens hårda material.

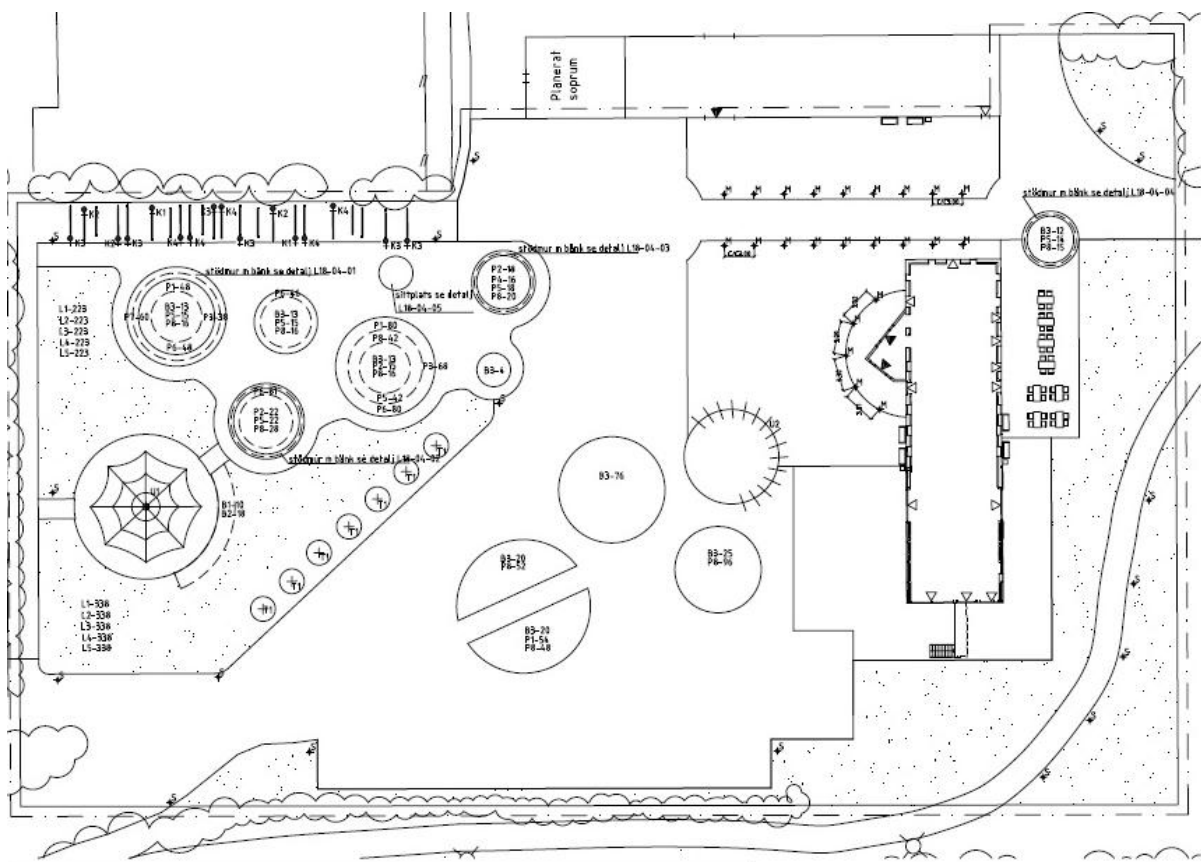
Kursens huvuduppgift är att göra ett projekt med ett gestaltningsförslag som utvecklas till rationella och entydiga markbyggnadshandlingar med rutiner anpassade till standard och vedertagen praxis i byggprojekt. (Sveriges Lantbruksuniversitet 2009-11-30)

Premisserna för gestaltningsförslaget gavs i ett byggnadsprogram som beskrev platsen och de förutsättningar vi skulle jobba efter. Uppgiften för kursen var att placera ett nytt besökscentrum bakom parkladan i Alnarp. Alnarpsparken nyttjas varje år av olika typer av besökare för vardagsrekreation, studier och lek, besökscentrumet syftar till att samla dessa olika brukare, möjliggöra för föreläsningar och utställningar samt att vara utgångsläget för vidare utforskning av Alnarps gröna utflyktsmål.

Det nya området kallas för Tors Park och gränsar mot järnvägen i väst, Perenn- och Annuellsortimenten i öst och mot Tor Nitzelius park i söder. På andra sidan järnvägen finns Västerskog som är en del av Landskapslaboratoriet. Parkladan i gult tegel som ligger i öst ska byggas om och användas som trädgårdsbutik med plantor, litteratur och redskap. Besökscentrumet som ska placeras på tomten är en lantbruksbyggnad i rött tegel, svarta träpaneler och gråblå detaljer. Här finns plats för café, utställningar och föreläsningar. Detta var förutsättningarna för projektet som under hösten utvecklades till ett gestaltningsförslag över Tors Park.

Tors Park

Som ett komplement till omgivningarna blev mitt förslag en sammanlänkande plats för vila och mat i en del av Alnarp där en sådan plats tycks saknas. I de runda och väl tilltagna planteringsytorna, se Figur 6, några upphöjda i sitthöjd och några i markhöjd, får pimpinellrosen *Rosa spinosissima* och gräs samsas med perenner. På pergolorna klättrar *Rosa multiflora*, *Rosa Polstjärnan*, *Clematis vitalba* och rådhushuset *Parthenocissus tricuspidata* 'Veitchi'. Längs med infarten står en trädrad med ullunggrönar *Sorbus* 'Dodong' och i gräsmattan står en plantering av bergsbambu med olika sluthöjd, *Fargesia murielae* 'Jumbo' och *F. m.* 'Simba'. Ett vårflor av krokus i vitt samt mörkt purpurfärgade klockliljor *Fritillaria* fyller gräsmattorna tillsammans med den vitgröna tulpanen *Tulipa* 'Spring Green'.

Figur 6. Gestaltungsförslaget som gavs under hösten 2012.

UNDERSÖKNING AV VÄXTMATERIALET

För att komma vidare med ett nytt växtförslag anser jag att det är viktigt och intressant att beakta den tidigare växtkompositionen. De aspekter som växtmaterialet bör analyseras efter är deras utveckling under året och deras hållbarhet. Även deras växtsätt måste beaktas för att jag ska kunna ge ett förslag på placeringen i planteringen. I det befintliga förslaget av planteringarna har växterna ej klumpats samman med flera av varje sort. De har istället blandats om vart andra på en yta som är uppdelad efter växternas ungefärliga höjd. Utifrån Rosenholms (2006, s. 228) planteringsformer saknas den gruppering av växter som gör en plantering effektiv. Vissa växter kommer antagligen på grund av denna placering inte till sin fulla rätt i rabatten. Dels på grund av att de inte får den effekt som uppstår när flera av samma art står i klunga och dels på grund av att

de mindre växterna kommer i skymundan och döljs av större och icke genomsiktliga arter. I undersökningen har jag tagit hänsyn till hållbarhet, blomningstid och växtsätt.

Ifyllda rutor är de månader då växterna har värden att beakta. Mörkbrunt betyder arkitektoniska värden, de olika gröna betyder att bladverken är av intresse och övriga färger är blommärg. Röda ifyllda rutor under hösten står för höstmärg. Växtinformationen kommer i första hand från Movium-drivna *Plantarum* (i.u.) men är också personliga observationer av växtmaterialet. Utöver analysen följer nedan en mer ingående växtbeskrivning av några av de använda arterna.

Tabell 1. Undersökning av växtmaterial

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
<i>Sorbus commixta</i> 'Dodong' 9-12m	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Fargesia murielae</i> 'Jumbo' Upprätt, 200-400cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Fargesia murielae</i> 'Simba' Upprätt, 150cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Rosa spinosissima</i> Bred buske, 120cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Alchemilla mollis</i> Utfyllnadsväxt, 40cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Angelica gigas</i> Strukturväxt, parasoller, 150cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Astrantia major</i> 'Primadonna' Strukturväxt, knapp, 60cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Dianthus barbatus nigrescens</i> 'Sooty' Utfyllnadsväxt, 35cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Helenium</i> 'Rubinzwerg' Strukturväxt, sol, 80cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Heuchera</i> 'Can Can' Utfyllnadsväxt, 20-40cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Sesleria nitida</i> Gräs, transparent, 80cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Stipa gigantea</i> Gräs, transparenta plymer, 200cm	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Clematis vitalba</i>	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Parthenocissus tricuspidata</i> 'Veitchi'	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Rosa multiflora</i>	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Rosa</i> 'Polstjärnan'	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Crocus chrysanthus</i> 'Ard Shenk'	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Crocus sieberi</i> 'Bowles White'	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Fritillaria camschatcensis</i>	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Fritillaria meleagris</i>	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Tulipa</i> 'Spring Green'	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Alchemilla mollis är en perenn med limefärgade blad och gula blommor, dess kontinuitet består i att bladen är tidiga och sedan beständiga under hela sommaren och en bit in på hösten. Om de klipps efter blomningen, som sker i juni-juli, kan de blomma igen till hösten (Rosenholm 2008, s. 48). Blir ca 40 cm hög och är enligt Rosenholm en utmärkt växt för rabattens framkant. Jättedaggkåpan är en sådan växt som knyter samman våren med sommaren och hösten genom ett beständigt och intressant bladverk.” *Jättedaggkåpa (Alchemilla mollis) är en så självskriven sak i alla slags planteringar att det finns risk att man inte omnämner den. Stöttepelare kan man kalla den, arkitektens tröst på marken.*” (Bosch-Willebrand 1989, s.132)

I motsats till många andra parasollformade växter anser Kingsbury (2006, s. 79) att tvååriga *Angelica gigas* inte har en särskilt intressant fröställning fastän att den är relativt hållbar. Mest problematiskt anser han dock dess förmåga att självså sig själv vara, enligt honom tenderar nämligen rödkvannen vara en tämligen dålig förökare. Något som Rosenholm (2008, s. 39) bestrider. De menar att rödkvannen, eller purpurkvannen som den också kallas, trivs bättre här på nordliga breddgrader än på kontinenten och att den självsår sig rikligt. *Angelica gigas* härstammar från Ostasien och detta kan vara anledningen till att den fungerar bättre i nordligare klimat än i den miljön som Kingsbury har som referensram.

Stjärnflockan *Astrantia major* 'Primadonna' har knappformade blommor som blommar i juni-augusti (Rosenholm 2008, s. 42). Enligt dem en tillgång i rabatten då den blommar länge något som också kan förstärkas eftersom de kan få ytterligare en blomning om de klipps ned. Dock menar Kingsbury (2006, s. 84) att deras fröställningar inte är särdeles intressanta och heller inte särskilt långvariga, enligt Kingsburys indelning så står de inte kvar hösten ut.

Sesleria nitida är ett silveraktigt grågrönt och stelt gräs som får gråvita blommor på våren (Oudolf 1999, s. 155). Dess blomställningar är tätt sammansatta med ett knappformat intryck och dess stjälkar gör att glanssälvsaxingen även uppfattas som transparent. Enligt Oudolf (1999, s. 61) är detta ett gräs som kan dominera mindre planteringar. Som de flesta gräs så har även glanssälvsaxingen en relativt god hållbarhet efter blomningen. *Stipa gigantea*, jättefjädergräset får höga stjälkar, upp till 2 meter, med plymformade blomhuvuden. Dess bladverk blir dock inte högre än ca 50cm vilket gör att stjälkarna ger en transparent kvalitet till växten (Kingsbury 2006, s. 135). Från midsommar till midvinter står det här gräset högt i trädgården (Oudolf 1999, s. 28).

Clematis vitalba är en klätterväxt som får vita och relativt små blommor. Dess storlek är något som avskräcker Kingsbury (2006, s. 90) men Rosenholm (2008, s. 80) menar att då arten blommar på årsskotten är detta något man kan reglera med skötsel. Arten blommar enligt dem från juli och framåt till den första frosten. Trots dess storlek menar Kingsbury att dess fröställningar är spektakulära, dessutom håller de oftast under hela vintern. Klematisens vinterståndare är långhåriga och påminner om vita peruker. Dess vildvuxenhet är något som jag personligen anser kontrasterar vackert mot en stram pergola. Rådhusvinet *Parthenocissus tricuspidata* 'Veitchi' valdes på grund av dess starka höstfärg i rött och för att få mer grönt till pergolan som annars är översållad av vitblommande klematis och rosor. Höstfärgen håller länge men under vintern tappar den bladen som inte kommer tillbaka förrän under sen vår. Dess utseende under vintern är därför inte särdeles intressant. Ullungrönnen *Sorbus* 'Dodong' är en sådan lignos som Töringe (2006, s. 144) anser har vackra höstfärgade blad. Blad som ackompanjeras av stora orangeröda frukter. Personligen anser jag även att dess kloformade knoppar är av värde under vintern. Det är

inte det träd som vanligtvis används i en trädrad och det blir heller inte särskilt stort, 9-12 meter, men jag anser att dess kontinuitet, från dess vita blomning på våren till höstens röda blad, är värdefull i planteringen.

Undersökningen som Tabell 1 visar att växtkompositionen saknar perenna växter med god hållbarhet. Gräsen har visserligen en sådan hållbarhet men blommande, örtartade växter vars blomhuvuden ger andra former än gräsen tycks saknas. I en vidareutveckling av förslaget behövs mer hållbara parasoller och knappar än vad som finns idag. På grund av fåtalet arter som används blir dess hållbarhet desto mer intressant och viktigt att beakta. Är det till exempel berättigat att använda sig av både klematis och rådhushvin till pergolorna istället för en städsegrön klättrväxt som skulle kunna ge mer färg till platsen under de kalla månaderna? Förslaget tycks också sakna en spirform för de mer horisontellt formade arterna, solarna och parasollerna, att kontrastera mot. Spiornas betydelse i en plantering är svår att ignorera, då dessa verkar rymdskapande och tredimensionella enligt Oudolf (1999, s. 18).

FÖRSLAGET

Växtsuccession, skogsbeståndens skiktning och utveckling, studeras och tillämpas i det närliggande Landskapslaboratoriet, som består av Tor Nizelius park och Västerskog. Perenn- och Annuellsortimentet som ligger i anslutning till Tors Park, används av studenter för växtkännedom och även av andra växtintresserade, kanske för att få inspiration. Kan Tors Park med närheten till de båda verka sammanlänkande och med perenner, geofyter och lignoser visa på dynamik över årstiderna? Att planera och plantera med årstidsväxlingarna i tanke kan locka besökare under hela året och kanske inspirera dem till att se mer än blomningen som attraktion under året. I undersökningen av växtmaterialet blev det tydligt att det främst är det perenna materialet som behöver revideras, därför är det främst de cirkulära växtbäddarna som kommer beaktas i förslaget.

Utifrån Rosenholms (2006, s. 228) planteringsformer tillämpas en fusion mellan naturliga former och stora block i de cirkulära ytorna. Det är en planteringsform som samspelar med den dynamik som eftersträvas i Västerskog och kontrasterar mot Perenn- och Annuellsortimentets uppradning av olika arter. Planterings sättet innebär att oregelbundna fält av växter används inom planteringen och med repetition av växterna skapas ett eko som ska efterlikna naturliga system. Stora kvantiteter används för att förstärka massverkan av växterna. Jag har valt att se planteringarna som delar av en helhet som utgör Tors Park, de olika växtbäddarna kommer därför att innehålla olika kvantiteter av växtmaterialet anpassat efter dess storlek, på så sätt sker repetitionen av växter inte alltid i en planteringsyta men mellan de olika bäddarna. Det betyder också att alla arter inte kommer att användas i alla bäddar. Planteringsformen tillämpas på två exemplifierande planteringsytor. En mindre och upphöjd planteringsbädd och en av de större som är i höjd med markplan. I den upphöjda planteringen blir det intressant att använda sig av växtmaterial som uppfattas väl på kort avstånd, som är detaljerat, då planteringen är omgärdad av en stödmur med bänk där besökare kan sitta och komma nära växterna. I den större planteringen finns det mer utrymme för massverkan och användandet av stora perenner och lignoser som kan ge stadga till planteringen. Att beakta är även den cirkulära formen på planteringarna som gör att placeringen av växterna måste ske med förståelse för att planteringen kan betraktas från alla håll.

VÄXTKOMPOSITION

De två gräsen *Stipa gigantea* och *Sesleria nitida* har jag valt att behålla på grund av deras transparenta växtsätt och hållbarhet under vintern. De är båda något silvriga och ger ett starkt dominant uttryck i planteringen (Oudolf 1999, s. 61). Detta transparenta växtsätt kontrasteras med knappformade *Astrantia major* 'Primadonna'. Trots att dess fröställningar inte är särskilt hållbara är den långvariga blomningen, från juni till augusti, värdefull i planteringen. Ett nytillskott i planteringen är den desto mer hållbara bolltisteln *Echinops sphaerocephalus* som enligt Rosenholm (2008, s. 40) kan bli upp till 2 meter hög. Bolltisteln har en sfärisk form och blommar vitt i augusti, dess bollform syns dock långt innan blomning och även långt efter. Fröställningarna blir enligt författarna mörkt bruna och kontrasterar mot de vitnande stjälkarna. Detta är en perenn med lång hållbarhet som utgör en av de mer distinkta formerna under vintern.

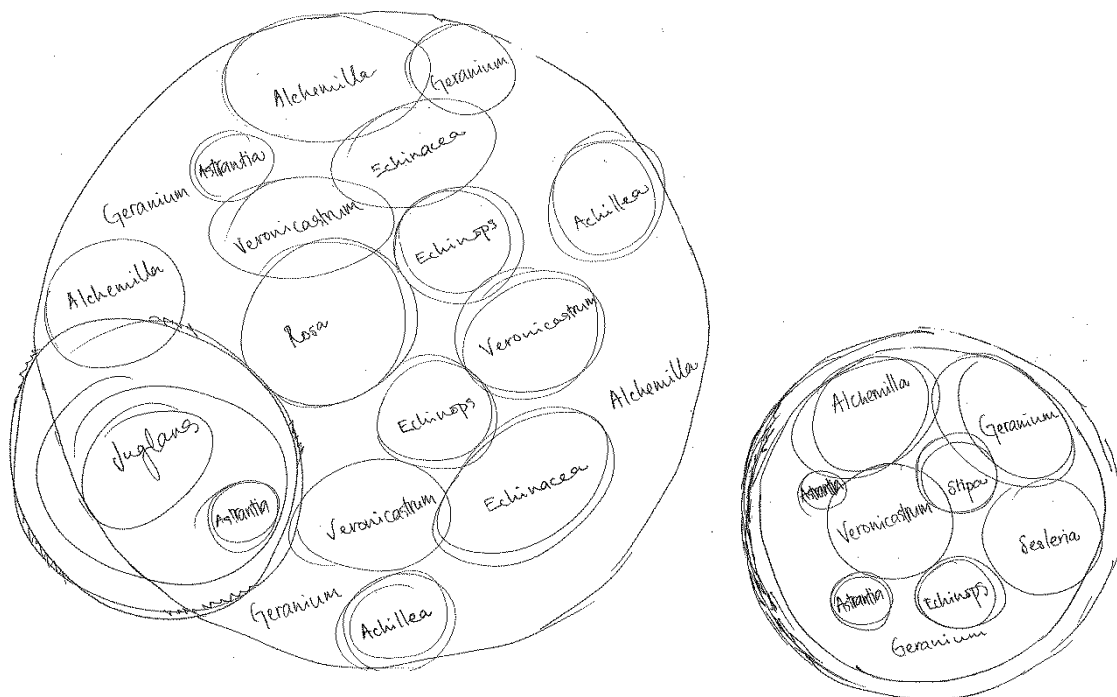
Echinacea purpurea 'Magnus' är en solhatt som slår ut med rödrosa kronblad och en mörkare mittdisk. Dess solform är inte beständig men knappen som fröställningen utgör klarar sig oftast under hela vintern. Blomningstiden är mellan juli-oktober och den kan bli upp till 80 cm hög (Rosenholm 2008, s. 42). Den röda rudbeckian är gles nedtill och behöver därför placeras något länge bak i planteringen, dold av lägre utfyllnadsväxter. Anledningen till att använda denna solformade växt istället för *Helenium* 'Rubinzweg' är främst en fråga om färgkomposition, men rudbeckian är också mer hållbar än solbruden. En något lägre och mer hållbar parasollformad växt än *Angelica gigas* är den gula *Achillea* 'Coronation Gold'. Det är en röllika som trivs i full sol och som blommar i juli-augusti enligt Rosenholm (2008, s. 37). Röllikan har ett tydligt horisontellt uttryck som den behåller under vintern och som får kontrastera mot den spirformade kransveronikan *Veronicastrum virginicum*, en växt som enligt Rosenholm (2008, s. 30) blir upp till 150cm hög och kan odlas i sol - halvsugga. Den blommar i lilablått i juli-september och dess spikformade fröställningar står sig länge under de kalla månaderna enligt Kingsbury (2006, s. 141).

De ovan nämnda växterna är sådana som Oudolf (1999, s. 52) benämner strukturväxter. Han menar vidare att i en harmonisk plantering bör relationen mellan strukturväxter och utfyllnadsväxter vara 3:1. Med detta i åtanke är kompositionen i behov av utfyllnadsväxter som täcker marken tidigt och som kan användas i rabattens framkant. *Alchemilla mollis* är en sådan utfyllnadsväxt som kan användas som marktäckare och den är därför kvar i förslaget. Trädgårdsnävan *Geranium* 'Rozanne' är en marktäckande perenn som har en lång blomningstid från juni och sedan långt in på hösten. Den blommar i en lilablå nyans och blir enligt Rosenholm (2008, s. 47) ca 70 cm hög. I texten beskriver författarna *Geranium* 'Jolly Bee' som är en synonym till *Geranium* 'Rozanne'.

Vårblommande lökar används i gräsmattan, men av de fem arter som används är det främst de två vitblommande krokusarna som är anpassade till växtplatsen. Den grekiska krokusen *Crocus sieberi* 'Bowles White' får sällskap av den lila snökrokusen *Crocus tommasinianus* 'Barrs Purple' och den blålila vårkrokusen med vita strimmor *Crocus vernus* 'Pickwick'. Krokusarna kommer främst att placeras under träden och inte över hela gräsmattan, detta på grund av att gräsmattan ligger i full sol stor del av dagen och Töringe (2006, s. 111) menar att färgerna, och då främst den vita, skulle försvinna i den starka vårsolen. Istället fylls gräsmattan i april av den ryska blåstjärnan *Scilla siberica* som kan täcka hela gräsmattor med sin blå blomning. I planteringsbäddarna placeras

narcisser bland de senare perennerna, då störs inte narcisserna av de tidigare utfyllnadsväxterna som står i framkant och deras nedvissnade blad täcks när perennerna sedan tar över. En fördel med att använda sig av narcisser är att de enligt Rosén (2003, s. 110) ogillas av vilda djur. Jag har valt att använda mig av gula narcisser av olika former. Påskliljan *Narcissus* 'Carlton', den fyllda bondnarcissen *Narcissus pseudonarcissus* 'Flore Pleno' och den lilla cyklamennarcissen *Narcissus cyclamineus* 'Tête-a-Tête'. De blommar alla från april-maj och ger liv till planteringarna som ännu inte har kommit igång ordentligt. Den gula färgen tas sedan upp av den sent blommande röllikan som kommer i juli men vars blad redan har börjat täcka jorden.

I den större av planteringarna valde jag att använda mig av den manchuriska valnöten *Juglans mandschurica* för att få en mer intim känsla i den delen av parken. Dess blad påminner enligt Rosenholm (2008, s. 18) om rönnens och den har en gles krona som gör att mycket sol fortfarande silas genom dess bladverk. *Rosa spinosissima* finns kvar i planteringen men är inte lika tongivande som den var i det tidigare förslaget. Den blommar i maj-juni och blir därför värdefull bland perennerna som inte blommar förrän senare. Som Figur 7 visar så har jag valt att arbeta med olika arter för de båda bäddarna. Färgkombinationen är densamma i båda planteringarna men olika stora mängder av växter dominerar. I de upphöjda bäddarna finns det en risk att jorden blir uttorkad och därför har jag valt att placera mer torktålig material där. De båda planteringarna syftar till att skapa eko mellan varandra genom att växterna upprepas i de olika bäddarna.

Figur 7. Två förslag för växternas placering, den större är i markplan och den mindre är upphöjd.

Mitt förslag innehåller främst kontrasterande former som samspelar med en harmonisk färgskala, ett förhållningssätt till växtkomposition som framhäver de element i planteringen som är beständiga. Jag har valt relativt romantiska färger för att komplettera den svarta fasaden och till de violetta, rosa och vita blommorna har jag också valt att kontrastera med en gul nyans i små kvantiteter. Praktröllikan placeras främst tillsammans med blåvioletta växter för att dessa ska kontrastera varandra. Kontrasten mellan det gula och det romantiska och användandet av gräs

tillsammans med perenner går hand i hand med de slutsatser som drogs av litteraturstudien. Oudolf (1999, s. 58) hävdar att gräs som blandas med perenner är grunden till den moderna trädgården, ett påstående som fungerar väl tillsammans med de intentioner jag har för platsen. Tors Park är en fusion mellan gammalt och nytt. Förslaget är också ett försök till att ta vara på de förändringar som pågår under ett år i en plantering. Med principsektioner över den största av bäddarna har jag valt att visa min tolkning av de formförändringar som sker från vår till vinter.

Figur 8. Planterings förändring från vår till vinter. Växter från vänster: *Geranium*, *Achillea*, *Veronicastrum*, *Juglans*, *Echinacea*, *Echinops* och *Alchemilla*. *Rosa* syns från den här vinkeln först när perennerna börjar falla samman efter vintern.

Den aspekt som blir tydligast av principsektionerna i Figur 8 är perennernas hållbarhet men också hur viktigt det blir med de element som är beständiga under hela året. Trädet och rosen är de växter som kommer stå kvar om det blir en riktigt hård vinter. Växtvalets beständighet visas i Bilaga 1 där växterna för det nya förslaget analyseras på samma sätt som de i det första växtförslaget. Resultatet av undersökningen visar att de perenna växterna i högre grad är mer beständiga än de i det förra förslaget, den största skillnaden ligger i att mycket av materialet är av sådan kvalitet att det antagligen klarar av hela vintern och ger form under snön eller färg till den nedvissnade trädgården.

DISKUSSION OCH REFLEKTIONER

METODDISKUSSION

Valet av material har utgått från deras relevans för att besvara frågeställningen. Samtliga källor är relevanta utifrån det specifika ämnet men deras vetenskapliga relevans är något som kan ifrågasättas. Mycket av materialet är grundat på författarnas egna erfarenheter av dynamik och sätts många gånger inte i sammanhanget av offentliga trädgårdar som frågeställningen berör. Det finns få definitiva svar angående ämnet. Jag har under tidens gång varit medveten om källornas utgångspunkt, de talar från egen erfarenhet, det är inte fakta och alla regler tycks ha undantag. Detta har gjort det svårt många gånger då det enbart tycks handla om personligt tyckande. Piet Oudolfs inställning till den moderna trädgården av perenner och prydnadsgräs avspeglar inte allas version av en vacker trädgård. Dock är det Oudolf som har varit den stora inspirationen till det som slutligen blev mitt förslag. I en stor del av materialet som jag har använt märks det att även många av de källor jag har använt mig av är influerade av honom och av hans inställning till växtkomposition.

Ett arbete som det här kan vara begränsat av min egen erfarenhet och den referensram som jag har. De växter och de zoner som jag är bekant med och känner mig bekväm med har präglat arbetets gång. De växter som nämns i arbetet fungerar för förslagets geografiska position i zon 1 och kan kanske fungera i flertalet andra zoner, men växtmaterialets hårdighet i andra zoner än den tilltänkta är något som jag inte har lagt någon vikt vid. För ett fortsatt arbete om årstidsaspekter skulle de nordligare zonerna kunna beaktas. Då växtlistan inte är särskilt lång har jag insett begränsningen i min egen växtkunskap. De arter som har använts är personliga favoriter och växter som jag har en uppfattning om hur de fungerar. Detta anser jag dock är en utgångspunkt, varifrån jag kan utvecklas och samla på mig fler favoriter och lära mig om hur de fungerar.

Hade det då varit intressant att även tillämpa en annan metod än litteraturstudier för att utveckla mitt förslag? Intervjuer med kunniga personer med lokal förankring hade kunnat bidra med en sådan kännedom och kunskap som jag ännu inte besitter och som är svår att läsa sig till. Ringa erfarenhet är begränsande och med influenser från någon med en större kunskap och förståelse för både området, dess jordförhållanden och för växtmaterialets utveckling hade förslaget antagligen sett annorlunda ut. Den största delen av det här arbetet har gått åt till litteraturstudien. Det var en avvägning som jag gjorde ganska tidigt men som återspeglas i resultatet. Det hade varit relevant med fler exempel i studien och också att ha mer ingående växtbeskrivningar skulle kunna föra arbetet framåt.

RESULTATDISKUSSION

Förslagen som arbetet resulterade i bestod till största delen av perenna växter. Ett resultat som förvånade mig då jag hade planerat för att använda mig av den mixade rabatten som verktyg för kontinuitet i planteringarna. När jag läste Piet Oudolfs *Designing with plants* (1999, s. 74) ändrades dock min inställning till den mixade rabatten. Kontinuitet är eftersträvansvärt men det är också värdefullt att planera en plantering som fångar ögat och väcker intresse. Med användandet av perenner, som blommar under hela sommaren till långt in på hösten och som sedan lämnar

fröställningar till vintern, planerar man för en annan typ av kontinuitet som gör rabatten till ett skådespel i ständig utveckling. En plantering som enbart består av städsegröna växter är onekligen en plantering med god kontinuitet under hela året men den kan också vara statisk i sitt utseende och kanske fångar den aldrig samma intresse som en blommande plantering gör. Kanske är det så att det är just dynamiken, förändringarna, som är av intresse.

Att efterlikna naturen och dess principer är grundstommen i en dynamisk plantering. Det är dock inte natur i en plantering utan en avspiegling av den. Den dynamiska planteringen låter årstiderna skifta och växterna med dem. Den växelverkan som Rosenholm (2008, s. 120) beskriver kan hittas i naturliga system och efterliknas i en rabatt för att på så sätt få en dynamisk kontinuitet. Att planera för växternas olika höjdpunkter och växtsätt ger planteringar den dynamik som eftersträvas genom att alltid erbjuda något av intresse. Även då blomningen i mitt förslag främst sker på sensommaren är det andra aspekter som intresserar under resten av året.

Dynamik fanns i studien vara den allra viktigaste aspekten för en plantering med estetiska värden under hela året. Piet Oudolf lär ha sagt ”*A plant is only worth growing if it looks good when it is dead.*” (Kingsbury2006, s. 10) ett citat som jag anser ger en god bild av att det inte enbart är blomningen som bör beaktas som vacker. Vår bild av skönhet är fokuserad på den färgglada blomningen men då denna enbart är en liten del av växtens liv måste vi förändra vår syn på skönhet för att kunna uppskatta och skapa växtkompositioner som har andra egenskaper än blomning.

Mitt förslag, de växter som valdes, har på ett plan varit avhängigt placeringen i Alnarp. Här finns resurser för en hög skötselnivå och kunskap om växtmaterialet. Om gestaltningsförslaget hade varit över någon annan plats hade jag behövt beakta andra aspekter och valt material efter de förutsättningarna. I offentliga rum utan en hög skötselgrad, i mer skuggiga planteringar och i utsatta lägen hade växtkompositionen blivit en helt annan. På det planet blir det väldigt tydligt att platsen och alla dess förutsättningar måste tas i beaktning för alla växtkompositioner.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Under arbetet har jag försökt besvara frågeställningen *Hur kan man komponera ett växtförslag som är dynamiskt och har upplevelsevärde under hela året?* Den främsta lärdom jag tar med mig är att erkänna andra aspekter än blomning som vackra i en plantering. Att planera för alla stadier i växternas liv blir också mer intrikat och intressant än att enbart beakta blomningen. Personligen anser jag att förändringar är vackra och intressanta, men detta är min egen personliga åsikt och de källor som jag har använt mig av uttrycker även de sina personliga åsikter. Detta betyder att mitt förslag antagligen inte tilltalar alla men detta är en verklighet som jag är väl medveten om och som vi i landskapsarkitektsprogrammet ständigt påminns om.

Studien kan ses som en utgångspunkt för de som vill anamma ett nytt angreppssätt till att kombinera perenner genom att även beakta deras utseende i ett nedvisnat tillstånd. Den form som de tillför planteringar som annars står kala under vintern är en viktig aspekt att arbeta vidare med både som yrkesverksam och som amatör. Den viktigaste aspekten att beakta är dock växtkunskapen, en god kunskap om växtmaterialet anser jag bör komma i första hand då en växtkomposition görs.

REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR:

Bergström, B (2007). *Att välja färg – kunskapsöversikt för praktiker inom färgsättning och design*. 2. ed. Stockholm: Formas.

Bosch-Willebrand, I (1989). Vatten- och fuktmiljöer.

I: Görling, K (red), *Perennboken med växtbeskrivningar*. Helsingborg: LT, ss. 120-138.

Gustavsson, E (1989). Levande tavlor med perenner – om komposition med färg och form.

I: Görling, K (red), *Perennboken med växtbeskrivningar*. Helsingborg: LT, ss. 51-74.

Görling, K (red) (1989). *Perennboken med växtbeskrivningar*.

Helsingborg: LT.

Kingsbury, N (2006). *Seedheads in the garden*.

Portland, Oregon: Timber Press.

Kingsbury, N (2005). *Gardens by design*.

London: Pavilion.

Larås, A (2010). *Engelska trädgårdar*.

Stockholm: Natur & Kultur.

Nordfjell, U (2006). *12 trädgårdar*.

Stockholm: Prisma.

Oudolf, P (1999). *Designing with plants*.

Portland, Oregon: Timber Press.

Rosén, S (2003). *Vårens lökväxter – i trädgård och kruka*.

Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Rosenholm, A-C & D (2008). *Växtkomposition – idéer från Enköpings parker*.

Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Rosenholm, A-C & D (2006). *Trädgårdsdesign för en vackrare hemträdgård*.

Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Sarenström, H (2000). *Vårkänning – lökar, knölar och andra vårväxter för trädgården*.

Stockholm: Prisma.

Töringe, S (2006). *Trädgårdens färger*.

Stockholm: Prisma.

Wallin, T (2010). *Sol eller skugga – torrt, fuktigt, blåsigt eller skyddat läge*.

Stockholm: Norstedts.

ELEKTRONISKA KÄLLOR:

Movium (i.u). *Plantarum*.

<http://plantarum.slu.se/> [2013-05-15].

Sveriges Lantbruksuniversitet (2009-11-30). *LK0141 Projektering och byggande av landskapsarkitektur*.

<http://www.slu.se/sv/utbildning/grundniva/landskapsarkitektur-alnarp/innehall/ramscheema/?kurskod=LK0141&version=1> [2013-05-15].

BILAGOR

Bilaga 1. Undersökning av det nya växtförslaget

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
<i>Sorbus commixta</i> 'Dodong' 9-12m	Dark	Dark	Dark	Light Green	White	White	Green	Green	Green	Red	Red	Dark
<i>Juglans mandschurica</i> 9-12m	Dark	Dark	Dark	Light Green	Green	Green	Green	Green	Green	Red	Dark	Dark
<i>Fargesia murielae</i> 'Jumbo' Upprätt, 200-400cm	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green
<i>Fargesia murielae</i> 'Simba' Upprätt, 150cm	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green
<i>Rosa spinosissima</i> Bred buske, 120cm	Dark	Dark	Dark	Light Green	White	White	Green	Green	Green	Green	Dark	Dark
<i>Achillea</i> 'Coronation Gold' Strukturväxt, parasoll, 50-100cm	Dark	Dark	White	White	Green	Green	Yellow	Yellow	Green	Dark	Dark	Dark
<i>Alchemilla mollis</i> Utfyllnadsväxt, 40cm	White	White	White	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	White	White
<i>Astrantia major</i> 'Primadonna' Strukturväxt, knapp, 60cm	White	White	White	Light Green	Pink	Pink	Pink	Pink	Pink	Dark	Dark	White
<i>Echinacea purpurea</i> 'Magnus' Strukturväxt, sol, 80cm	Dark	White	White	Green	Green	Dark Purple	Dark Purple	Dark Purple	Dark Purple	Dark Purple	Dark	Dark
<i>Echinops sphaerocephalus</i> Strukturväxt, boll, 200cm	Dark	Dark	White	White	Green	Green	White	Green	Dark	Dark	Dark	Dark
<i>Geranium</i> 'Rozanne' Utfyllnadsväxt, 50-70cm	White	White	White	White	Green	Dark Purple	Dark Purple	Dark Purple	Dark Purple	Dark Purple	White	White
<i>Sesleria nitida</i> Gräs, transparent, 80cm	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green
<i>Stipa gigantea</i> Gräs, transparenta plymer, 200cm	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green	Light Green
<i>Veronicastrum virginicum</i> Strukturväxt, spiror, 150cm	Dark	Dark	White	White	White	Light Green	Dark Purple	Dark Purple	Dark Purple	Dark Purple	Dark	Dark
<i>Clematis vitalba</i>	Dark	Dark	Dark	Dark	Green	Green	White	White	White	Green	Dark	Dark
<i>Rosa multiflora</i>	Dark	Dark	Dark	Light Green	Light Green	White	White	Green	Green	Dark	Dark	Dark
<i>Crocus sieberi</i> 'Bowles White'	White	White	White	White	White	White	White	White	White	White	White	White
<i>Crocus tommasinianus</i> 'Barrs Purple'	White	Dark Purple	Dark Purple	White	White	White	White	White	White	White	White	White
<i>Crocus vernus</i> 'Pickwick'	White	Dark Purple	Dark Purple	White	White	White	White	White	White	White	White	White
<i>Narcissus</i> 'Carlton'	White	White	White	Light Green	Light Green	White	White	White	White	White	White	White
<i>Narcissus cyclamineus</i> 'Tête-a-Tête'	White	White	White	Light Green	Light Green	White	White	White	White	White	White	White
<i>Narcissus pseudonarcissus</i> 'Flore Pleno'	White	White	White	Light Green	Light Green	White	White	White	White	White	White	White
<i>Scilla siberica</i>	White	White	White	Dark Purple	White	White	White	White	White	White	White	White